

студентів та встановлення різновидів мовленнєвої діяльності в їхній майбутній професійній реалізації.

Мовне навчання за професійним спрямуванням характеризується специфікою та певними труднощами. Засвоєння вузькоспеціальної термінології та поєднання цих знань із загальними мовними вміннями передбачає знання та використання міжнародних стандартів і дескриптів, закладених у «Європейському мовному портфелі за професійним спрямуванням». Використання дескрипторів за рівнями будь-яким університетським викладачем уможливорює цілеспрямоване введення не тільки навчального матеріалу, але й професійного термінологічного мінімуму, необхідного для подальшої фахової реалізації молодих спеціалістів. У такий спосіб зреалізується взаємозв'язок між середнім курсом навчання, звідки стартує введення «Європейського мовного портфеля», та професійної освіти на всіх рівнях.

Сподіваємося, що прийняття нової редакції «Закону про вищу освіту» в Україні сприятиме реалізації аналізованих вище аспектів роботи в межах викладання мовних курсів як пріоритетного завдання сучасного університетського освітнього процесу. Цього вимагає підготовка висококваліфікованого конкурентноспроможного фахівця, це ж завдання на сьогодні є найбільшим об'єднувачим фактором для систем освіти різних країн.

ЛІТЕРАТУРА

1. **Європейски езиков портфейл** / Св. Кл. Охридски, Съвет на Европа. – София, 2004.
2. **Какда работим с Европейски езиков портфейл за професионалницили (Указание за учители)** / Проект 132078 на Програма Леонардо да Винчи. – София, 2003.
3. www.vflp.net.
4. **Повишаване на комуникативната компетентност на студентите по медицина...** чрез оптимизиране и създаване на нови учебни програми по комуникация – Проект / <http://mu-varna.bg/BG/bg051po001-3-1-07-0061>.

Любов Пац

Національний фармацевтичний університет (Харків, Україна)

ВИДОЗМІНИ В СЕМАНТИЦІ ТА СТРУКТУРІ УКРАЇНСЬКИХ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ

Семіотична природа фразеологізмів має двобічну спрямованість: з одного боку, вони посідають певне місце в мовній системі, демонструючи наявність власної парадигматики та синтагматики, системних зв'язків із іншими номінативними одиницями як особливий рівень мови; з іншого боку,

стійкі звороти занурені в комунікативний простір, інтенційно вилучаються із свідомості мовців у мовленнєвому процесі й налаштовані на етнокультурну інтерпретацію [5, с. 12].

Означена нами проблема розглядалася в працях відомих вітчизняних мовознавців-фразеологів, зокрема, Л. Г. Авксентьєва, М. Ф. Алефіренко, І. С. Гнатюк, Б. О. Ларіна, Л. Г. Скрипник, В. Д. Ужченка, М. М. Шанського та багатьох інших, що, однак, не дає повної термінологічної впорядкованості понять трансформація, модифікація та варіація, за якими стоять різноманітні видозміни в структурі, семантиці та стилістичній маркованості фразеологічних одиниць. Проте розмежування їх, на думку окремих мовознавців, є принципово важливим у лінгвістиці, оскільки ці поняття не тотожні, тому що передають різний ступінь семантичного переосмислення, семантичної віддаленості від узуальної фразеологічної одиниці, неоднакову експресивну забарвленість та емоційну насиченість [2, с. 310].

За нашими спостереженнями, у мовній системі перетворення стійких словосполучень найчастіше відбувається у вигляді варіацій, що виявляють себе як на рівні структури, так і змісту, спричиняючи лише незначні семантичні зсуви. Під фразеологічними варіантами розуміємо такі фразеологічні одиниці, що різняться між собою синонімічними компонентами і, допускаючи видозміну їх порядкового розташування та граматичних форм, зберігають спільність загального значення [1, с. 85].

При цьому зауважимо, що не завжди проводиться чітка межа між фразеологічними варіантами й фразеологічними синонімами. Нам видається правомірним покладати як синонімів лише тих стійких словосполучень, що мають різний компонентний склад при наявності тотожного чи близького змісту. Так, в одній словниковій статті тлумачиться зміст ФО *ні до ладу ні до прикладу, ні в тин ні ворота, ані пришити ані прилатати*, що мають значення нікуди не годиться; недоречно, не до ладу. Побудовані за однією моделлю стійкі словосполучення завдяки своїй змістовій близькості взаємозамінні в будь-якому контексті, але компонентний склад при цьому мають зовсім різний, що й дає підставу вважати їх синонімами, а не варіантами тієї ж самої фразеологічної одиниці. Що ж до варіантів, то з-поміж них можна виділити такі:

1. Одиниці, що характеризуються усиченням чи розширенням компонентного складу ФО: *За царя Панька (як земля була тонка – жартівливе. У дуже давні часи; дуже давно. [4, с. 57]; Палиця на два кінці: (один по мені, а другий по тобі) – якийсь захід може повернутися злом і*

проти того, хто його починає [4, с. 195]. Як бачимо, відсутність чи наявність частини компонентного складу фразеологічної одиниці ніяким чином не змінює її семантику: з появою додаткових компонентів семантичного прирощення не відбувається, а зміни стосуються будови, що уможлиблює покваліфікування таких різновидів ФО як структурних варіантів;

2. Лексичні варіанти, коли йдеться про синонімічну заміну одного із компонентів стійкого словосполучення. Так, уже названий нами фразеологізм *За царя Панька (як земля була тонка)* має словниковий варіант *За царя Гороха (як людей було трохи)*. Вони мають тотожний зміст і в контексті легко допускають заміну. Пор.: *Він (будинок – Л. П.) за царя Гороха будувався. Нема чого вже ремонтувати* (А. Кокотюха. Шлюбні ігрища жаб) → *Він за царя Панька будувався*. Цей фразеологізм цікавий тим, що може зазнати й індивідуально-авторських перетворень, незафіксованих лексикографічними джерелами: *Було це за тих часів, про які старі наші люди, жартувавши, казали: «Було це за царя Опенька, як була земля тоненька!»* (Остап Вишня. Перший диктант);

3. Фонетичні варіанти, що різняться фонетичним складом через чергування звуків чи звукосполучень, наявність чи відсутність окремих із них: *Холодна дрозж пробігає по тілу – Холодна дріж пробігає по тілу* – про неприємне відчуття холоду від несподіваного сильного переляку, переживання тощо [4, с. 194];

4. Морфологічні варіанти, що виникають унаслідок заміни префіксально-суфіксальних морфем чи навіть флексій: *Полягти кістками (кістками)* – загинути в бою, на полі бою [4, с. 84];

5. Граматичні варіанти, що виявляють себе на рівні таких видозмін:

– у межах відмінкової парадигми: *Холоне душа – Холоне в душі* – хтось відчуває переляк, страх, сильне хвилювання [4, с. 194];

– при паралельному вживанні форм однини й множини: *Хоч око виколи– Хоч очі виколи*– зовсім нічого не видно, про повну темряву [4, с. 195];

– при зміні видової форми дієслова: *Натрапляти на слід – Натрапити на слід* – знаходити, виявляти ознаки перебування кого-небудь, чого-небудь [4, с. 95].

Як бачимо, зміна граматичної форми компонентів знову ж таки не спричинена потребою змін чи розширення семантики фразеологічної одиниці. Варіанти ФО, лексикографічно зафіксовані, уживаються в системі

мови з метою розширення номінації, стилістичного увиразнення, задля художньої образності, але між собою такі варіанти зазвичай семантично близькі, а то й тотожні.

Зовсім по-іншому виглядають перетворення стійких словосполучень у межах художнього тексту, де і вибір ФО, і її видозміни визначаються багатьма факторами: світоглядом і обізнаністю автора, прагматичними настановами твору, особливостями ідіостилу письменника, необхідністю додаткових смислових нашарувань тощо. Оказіональні видозміни фразеологізмів у текстах художнього стилю найчастіше зазнають трансформацій. Видається правомірним розуміння трансформацій як усвідомлених, цілеспрямованих змін структурно-семантичного характеру. Одним із шляхів такої трансформації є заміна автором одного із компонентів фразеологізму словом чи словосполученням із вільним лексичним значенням, що в одних випадках художньо увиразнює контекст, в інших – актуалізує певні смислові компоненти, свідомо обрані як найважливіші. Так, відомий вислів *на все горло (горлянку) кричати (або співати)* у значенні дуже голосно в Олеся Гончара в романі «Собор» трансформується через уживання не властивої йому лексеми: *Хочеться ї студентові гогокнути на всю горлянку, та, проте, совісно, люди ж сплять*. Письменник свідомо уживає *гогокнути*, щоб увиразнити душевний стан Миколи Баглая–піднесений настрій, життєву енергію, задоволення від прожитого дня. Таку заміну можна кваліфікувати як синонімічну, коли введений до ФО новий компонент передає більшу інтенсивність дії чи ступінь якості. Метою структурно-семантичної трансформації, окрім змістової актуалізації, може бути індивідуалізація художнього мовлення окремого письменника, увиразнення його творчої манери. Так, у Є. Гуцала читаємо: *Чи не дивно, що мені, Хомі Прищени, у якого що на губі, те й на язиці, а губа ж в нього од вуха до вуха, який уміє пересипати із порожнього в нізчимне, – отож, чи не дивно, що йому ось заціплює, язик сам проситься на припон*, де замість загальноприйнятого *переливати з пустого в порожнє* із значенням повторюватися, вести непотрібні або малозмістовні розмови [4, с. 120] уживається видозмінена ФО з авторським неологізмом *нізчимне*, що увиразнює зворот усного народного мовлення.

Ще виразнішою видається нам несемантична заміна, коли до складу фразеологізму вводиться компонент, позбавлений змістової близькості із замінюваною одиницею. Стійке словосполучення *дивитися крізь рожеві окуляри (скельця)* у романі Олеся Гончара «Собор» трансформується таким

чином: *На людейкрізь коров'ячі роги дивився*. Окрім загальноприйнятого значення сприймати кого-небудь, що-небудь, не помічаючи їх негативних рис, сторін[4, с. 92] фразеологізм у тексті набуває додаткової негативної конотації, засвідчуючи дещо зверхнє ставлення героя роману до колишніх односельців і тим самим характеризуючи його як не зовсім порядну людину.

У межах оказіональних трансформацій можлива тематична заміна компонентів ФО, причому як при збереженні основного змістового наповнення стійкого вислову, так і тоді, коли видозмінений фразеологізм зазнає суттєвих семантичних змін. Напр., у реченні *Іноді й за підручного станеш його роботу робити, бо хіба то майстер, що не був свого часу підручним* (Олесь Гончар. Собор) – функцію підрядної частини складного речення виконує трансформований афоризм *то не солдат, що не мріє стати генералом*. І крилатий вислів, і його художня трансформація співвідносяться наповненням: справжнім професіоналом може стати людина, яка пройшла всі щаблі кар'єрного росту, із самого початку не лише мріючи про найвищу соціальну сходинку, а й докладаючи на шляху до неї максимум зусиль. А от тематична заміна у контексті *Ромцяточив язика на дотепних, що ідея шашличної явно ж перемагає ідею собору* (Олесь Гончар. Собор) призводить до зміщення смислових акцентів: *точити (гострити) зуби* означає *гніватись на кого-небудь, прагнути зробити комусь зло, прикрість, намагатися позбавити кого-небудь чогось* [4, с. 36], а *точити язика* в письменника уживається в значенні *відшліфувати свою дотепність, насміхатися*. При цьому уживання ФО дозволяє авторові вкласти у уста героя іронію, бо насправді ж він відстоює збереження собору як цінної історичної пам'ятки.

Іншим шляхом індивідуально-авторської трансформації фразеологізмів є відхилення від нормативної кількості компонентів ФО – звуження чи розширення. Еліпсис фразеологізму має місце в такому контексті: – *Двоє лобуряк на голову старенькій жінці, – і собі докидав тато* (Я. Стельмах. Химера лісового озера). Замість закріпленого у свідомості мовців та в лексикографічних джерелах *як сніг на голову* зі значенням *зненацька, несподівано, раптово* ми бачимо усічене *на голову*, причому відсутність компонентів не звужує зміст, а, навпаки, додає іншого смислового нюансу: хлопці не лише раптово з'являться в бабусі, а ще й завдадуть їй додаткових клопотів.

Досліджений нами матеріал дозволяє дійти висновку, що більшість трансформацій у межах художнього тексту носить виразний індивідуально-

авторський характер і спрямована на підвищення образності, метафоричності та розширення змістової наповненості.

Порівнявши всі можливості видозміни фразеологічних одиниць, ми ще раз переконуємося в тому, що на рівні мови як системи стійкі словосполучення зазнають варіацій, закріплених суспільно-комунікативною практикою й зафіксованих у лексикографічних джерелах, а в художньому мовленні найчастіше індивідуально-авторських трансформацій.

ЛІТЕРАТУРА

1. **Авксентьєв Л. Г.** Сучасна українська мова. Фразеологія / Л. Г. Авксентьєв. – Х. : Видавництво ХДУ «Вища школа», 1983. – 137 с. 2. **Важеніна О.** До проблеми розмежування фразеологічних трансформацій, модифікацій та варіацій / О. Важеніна // Лінгвістичні студії : Зб. наук. праць. – Вип. 6. – Донецьк : ДонДУ, 2000. – С. 310–313. 3. **Важеніна О.** Структурно-семантичні трансформації фразеологізмів у химерній прозі / О. Важеніна // Семантика і прагматика граматичних. – Донецьк : ДонДУ, ІЗМН, 1998. – С. 74–78. 4. **Олійник І. С., Сидоренко Л. М.** Українсько-російський і російсько-український фразеологічний тлумачний словник / І. С. Олійник, Л. М. Сидоренко. – К. : Радянська школа, 1991. – 400 с. 5. **Селіванова О.** Нариси з української фразеології (психологічний та етнокультурний аспекти) / О. Селіванова. – Київ, Черкаси : Брама, 2004.

Тетяна Піжук, Віталія Височан

*Івано-Франківський національний
медичний університет (Івано-Франківськ, Україна)*

МОТИВАЦІЙНІ ТА МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ, ЩО СПРИЯЮТЬ ПОКРАЩЕННЮ ОВОЛОДІННЯ АНГЛІЙСЬКОЮ МОВОЮ ДЛЯ ПРОФЕСІЙНОГО СПІЛКУВАННЯ У ВИЩОМУ МЕДИЧНОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ

Володіння іноземною мовою для професійного спілкування, англійською зокрема, є важливою складовою фахового рівня медичних працівників. Саме з метою вдосконалення мовних навичок був створений тренінговий центр для викладачів, котрі ведуть клінічні заняття англійською мовою. У процесі роботи центру вибудувалася стратегія для досягнення поставлених цілей, які задовольнятимуть специфічні професійні потреби: здолати психологічний бар'єр у процесі спілкування іноземною мовою, розвивати мовну здогадку в межах ситуативного контексту, вести бесіду на професійну тематику, моделювати процес реальної комунікації, володіти професійним термінологічним словником, реферувати фахову статтю,